

HOPEALEIJONA – SILVERLEJONET

SUOMEN HERALDISEN SEURAN TIEDOTUSLEHTI
HERALDISKA SÄLLSKAPETS I FINLAND TIDSKRIFT

26
2007

Suomen Heraldinen Seura Heraldiska Sällskapet i Finland

Puheenjohtaja: Maunu Harmo
Varapuheenjohtaja: Wilhelm Brummer
Sihteeri: Anton Eskola
Varainhoitaja: Reijo Immonen

Seuran osoite: PL 48
00101 HELSINKI
<http://www.heraldica.fi/>

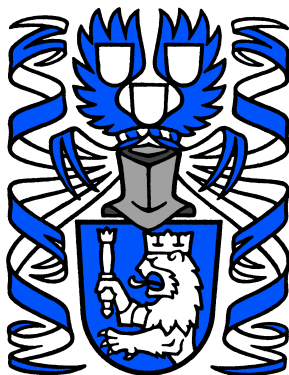

Hopealeijona – Silverlejonet

Toimitus: Antti Leino, päätoimittaja

Lehdelle tarkoitettu materiaali osoitettakoon seuran osoitteeseen yllä tai sähköpostitse osoitteeseen <hopealeijona@heraldica.fi>. Seuraavan numeron materiaalin viimeinen jättöpäivä on perjantai 19. lokakuuta 2007.

Puoli vuosisataa Suomen Heraldista Seuraa

Seuramme perustamisesta tuli tänä keväänä kuluneeksi viisikymmentä vuotta. Tuona aikana Suomi, Suomen heraldiikka ja Suomen Heraldinen Seura ovat kaikki muuttuneet – niin kuin näin pitkän ajan kuluessa toki kuuluukin tapahtua.

Seuramme perustettiin aikana, jolloin uusien kunnanvaakunoiden suunnittelu kävi kiivaimmillaan, ja suunnittelijoista nimekkäimmät kuuluivat sen alkuvuosien aktiivijäseniin. Tämä heraldisen suunnittelun painottaminen antikvaarishenkisen heraldiikan tutkimuksen ohella ja jopa ohi on edelleen seurallemme tunnusomaista: monet vastaavat ulkomaiset seurat ovat keskittyneet meitä selvästi enemmän historiallisten vaakunoiden tutkimiseen, kun me katsomme mieluummin tulevaisuuteen.

Heraldisen suunnittelun edistämisessä tulokset puhuvat puolestaan. Suomalaisia kunnanvaakunoita on tavattu kuvailla maailman kauneimmiksi, mikä on melkoinen saavutus ottaen huomioon, kuinka paljon ja kuinka lyhyessä ajassa niitä suunniteltiin. Kunnanvaakunoista aikoinaan julkaistu kirja on edelleen paitsi kaunis katsella myös opettavainen, olkoonkin, että suomenkielinen vaakunanselitys on viime vuosikymmeninä kehittynyt edelleen.

Aivan kaikki eivät valitettavasti kunnanvaakunoidemme hyvää tasoa ymmärrä. Niinpä esimerkiksi tänä talvena on Tampereella ollut esillä aloite vuonna 1960 käyttöön otetun kunnanvaakunan korvaamisesta aiemmalla, vuodelta 1839 peräisin olevalla. Ikävä kyllä

aloitteen tekijöiltä on jäänyt huomiotta se, että tämä vanha vaakuna edustaa heraldiikan rappiota syvimmillään; nykyiseen vaakunaan sen sijaan on kauniisti otettu aiemman olennaiset elementit heraldisesti tyylliteltynä. Täytyy vain toivoa, että katastrofi voidaan vielä välttää.

Kun kunnille oli lopulta saatu vaakunat, heraldiikka ei pysähtynyt paikoilleen, vaan lyhyen suvantokauden jälkeen henkilö- ja sukuvaakunoiden suunnittelu lähti välillä lähes räjähdysmäiseltä näyttäneeseen kasvuun. Kasvusta huolimatta suunnittelun taso on myös niissä pysynyt enimmäkseen hyvänä ja pahimmillaankin siedettävänä, kuten voi helposti huomata selailemalla viime vuonna kirjana julkaistua seuramme vaakunarekisteriä.

Viime aikoina on ollut näkyvissä myös pientä paluuta takaisin juurille. Lääni-, maakunta- ja kuntajaossa tapahtuneet muutokset ovat herättäneet uudelleen tarvetta julkisten vaakunoiden suunnittelulle, ja tässäkin työssä seuramme jäsenistö on ollut mukana. Esimerkkinä suunnittelun nykytilasta julkaisemme tässä numerossa kaikki Akaan kaupungin vaakunasta järjestettyyn suunnittelukilpailuun jätetyt ehdotukset; kuten niistä näkee, suomalainen heraldiikka on edelleen voimissaan.

Onnea seuraavalle puolivuosisataistaipalelle.

Antti Leino

Vaakuna on idea

»Kolme suurta» ankkuroivat nykykaikaisen suomalaisen heraldiikan keskiaikaisille opeille

Juhlapuhe Suomen Heraldinen Seura ry:n 50-vuotisjuhlassa Vanhan Ylioppilastalon Musiikkisalissa sunnuntaina maaliskuun 4. päivänä 2007

Suomalaisen heraldiikan historia on kokonaisuutena vielä kirjoittamatta, vaikka historian kirjoitusta, sen osittaista julkaisemista ja historian tekemistä tapahtuu kaiken aikaa. Heraldiiikka on ikivanha taitteen ja tieteen laji, joka on jäänyt elämään siitä huolimatta, että se on lähes kautta aikojen tullut syvästi väärin ymmärretyksi, tulkituksi ja aliarvostetuksi. Vaikka näin on, niin vaakunoihin on aina suhtauduttu myös rakkaudella ja vaakunoita, kuten myös sinettejä, on käytetty ylpeydellä eikä niiden arvoa ole kielletty.

Heraldiiikka on käyttökelpoinen historian ja genealogian tutkimuksen aputiede. Käyttöarvoa sillä on osoittautunut olevan tänäkin päivänä. Heraldiiikka ei ole suinkaan mennyttä ritariromantiikkaa. Se on elävää aikaa niin julkisessa elämässä kuin elinkeino-, yhdistys- ja erilaisessa korporaatiotoiminnassa, jopa tavaramerkkilainsäädännössä. Tosin sen esiintymisessä ja sen käyttämisessä tänä päivänä on havaittavissa ilmiselvää degeneraatiota. Sille me emme mitään voi. Meidän on alistuttava myöntämään moninaisen emblementtiikan ja ns. logoismin juurien kuitenkin olevan ainakin osittain heraldiikassa, josta ne ovat pahasti etäännyneet.

Me asennoidumme heraldiikkaan vahvalla kiintymyksellä ja tunteella. Tästä huolimatta monille meistä saattaa kuitenkin olla vaivalloista selittää mitä heraldiikka syvimmiltään on ja mitä oikeastaan vaakunalla tarkoitetaan. Olen saattanut panna merkille, että vaakunalle on lähes yhtä monta määritelmää kuin on heraldiikan oppikirjojen kirjoittajia. Käsite on ilmeisen väljä, vai sanottaisiinko taipuvai-

nen. Joskus tulee mieleen, etteivät määritelmät ole loppuun asti harkittuja ja mietittyjä. Ne saattavat täyttää ajoittain vaakunakäsitteen kokonaisuudessaan jättämällä kuitenkin pakotellen riittävää väljyyttä tulkinnanvaraisuuksille. Tässä yhteydessä lieenee paikallaan hieman fundeerata heraldiikan ja erityisesti vaakunan käsitettä voidaksemme vetää rajaa logon ja heraldisen tunnuksen välille.

Lähtökohdaksi on luonnollisestikin asetettava se tosiasia, että vaakuna on idea, kuvallinen ajatus. Ajatuksen sisältö on primääristä ja oleellista, ei ainoastaan kuvallinen muoto, jonka idea on antanut. Vaakunan ajatuksellinen sisältö, sanoma, on keskeisempi kuin kuvan muotoutuminen. Tähän lähestymistapaan perustuu myös vaakunaselityksen ratkaiseva rooli. Olemme saattaneet havaita tämän mm. kriitikkissä, joka on kohdistunut 50-vuotispäiviemme aattona ilmestyneeseen »Suomalaisia vaakunoita» -kirjaan ja erityisesti vaakunakuvien yhdenmukaiseen, ja vaakunaselityksen edellyttämään, piirtämistyyliin. Moni on väittänyt, ettei tunne omaa vaakunaansa, koska se ei ole yks-yhteen alkuperäisen rekisteröidyn vaakunan kanssa. Asennoituminen on ollut yllättävää ja osoittanut vain sen, ettei ymmärretä tai haluta ymmärtää kirjallisen vaakunaselityksen keskeistä merkitystä. Kuvasta on tullut selitystä tärkeämpi.

On luonnollista, että idean kuvallisella ilmaisulla on tärkeä painoarvonsa eikä se ole merkityksetön. Heraldikassa lähtökohta on kuitenkin siinä, että idea on kuvattu tarkkojen sääntöjen mukaisesti, joiden alkulähteet ovat keskiaikaisen soturin varusteissa ja niissä käytetyissä väreissä. Näitä sääntöjä ei itse asiassa ole koskaan eikä missään virallisesti kodifioitu vaan ne perustuvat käyttötapaan. Tästä huolimatta säännöt ovat yllättävän yksiselitteiset ja tiukat. Ne ovat syntyneet puhtaasti käytännön sanelemina haarniskoiduissa sotajoukoissa omien tunnistamiseksi ja vieraiden erottamiseksi. Samalla on tietenkin aseistukseen, varuksiin ja kilpiin tulleet mukaan dekoratiiviset tekijät. Mahtipontiset ja näyttävät koristeet ovat ihmistä enemmän tai vähemmän viehättäneet aina. Keskiajallakaan se ei ollut vierasta, pikemminkin välttämätöntä.

Vaakuna on ensisijaisesti tunnistamiselementti. Vaakunan tuli erottua kilvellä, haarniskassa, viirissä ja hevosen schabrakissa selvästi ja näkyvästi. Käytettävissä oleva pinta tuli voida täyttää mahdollisimman täydellisesti. Käytettävien värien ja tunnuskuvioiden tuli erot-

tua selkeästi. Näin stilisoidusta kokonaisuudesta tuli yksinkertainen ja taiteellisuus saattoi kärsiä selkeyden kustannuksella. Värien tuli olla loistavia, vahvoja ja selkeästi toisistaan erottuvia. Näin ollen kahden värin käyttö oli luonnollista. Värien tuli kaiken lisäksi aikaansaada keskenään voimakkaan vastakkaisuusvaikutelman. Näin ollen on luontevampaa, että sinisessä kentässä on kultainen kuvio kuin jos sinisessä kentässä olisi vihreä kuvio. Hopeakultainen kilpi oli täysin käyttökelvoton. Voimme lähteä siitä, että värit kilvellä loivat vaakunan; tai melkein. Käytäntö saneli vaakunatunnukseksi edellytettävät säännöt.

Vaakunasta tuli kuitenkin vaakuna vasta kun se edusti jotakin, fyysistä tai juridista henkilöä, yhteisöä, sukua, ammattikuntaa, kaupunkia, seurakuntaa jne. Se, että vaakuna edustaa jotakin tai jotakuta, edellyttää sen käyttämistä. Vaakuna on silmälle samaa kuin nimi korvalle. Vaakunalla ja nimellä tulisi olla samankaltainen stabiliteetti. Tämä on vähintäänkin harras toivomus. Vaakuna on idea, joka on muotoutunut kuvaksi vastatinktuurein tiettyjen sääntöjen pohjalta. Vaakunan käyttö pohjautuu tunnistettavuuteen, säännöllisyyteen ja pysyvyyteen.

Ajan myötä kulttuuri kehittyessä ovat vanhat kilpien tunnuskuvat ja sotamerkit joutuneet palvelemaan tai ne on omaksuttu edustamaan monenlaisia tarpeita. Niiden merkitys ja aatesisällisyys sekä käytännölliset ja esteettiset näkökohdat ovat synnyttäneet oman taiteen ja tieteen lajinsa heraldiikan.

Vaakunoiden käyttö tuli tarkkojen määrästen ja säännösten alaiseksi jo keskiajalla; kehittyi oma heraldinen järjestelmä, joka säänteli vaakunoiden ulkoasun ja sovellutukset ottaen huomioon käytännölliset näkökohdat ja esteettiset periaatteet. Kirjoittamattomat säännöt jättivät vapaiksi erilaisten tyyliuotojen käytön ja antoivat mahdollisuuden eri puolilla Eurooppaa käyttää omien olosuhteiden sallimia erikoispiirteitä. Yleisesti hyväksytyt peruseriaatteet ja normit ovat osoittautuneet tarkoituksenmukaisiksi ja mallikelpoisiksi. Ne ovat eläneet vuosisatoja ja selviytyneet suuremmista loukkauksista hyvin. Rappiolla tosin on pahoin käyty. Kaikialla Euroopassa siitä ei koskaan toivuttu. Suomessa luotiin vallan uutta vanhoille periaatteille.

Heraldikka on levinnyt Pohjoismaihin ilmeisestikin kolmea tietä: suoraan etelästä Tanskan kautta, idästä kalparitariston ja han-

sakauppiaden vaikutuksesta Ruotsiin ja lännestä eli Englannista ja Skotlannista Pohjanmeren yli Norjaan. Suomeen heraldiikka on tullut rälssisukujen ja katolisen kirkon levittäytymisen myötä. Heraldiset aiheet ovat pohjoismaisessa kirkkotaiteessa olleet keskiajalla yleisiä. Suomessakin vanhin kirkollinen sinetti on peräisin 1200-luvulta ja vanhimpien kaupunkiemme sinetit tulivat käyttöön jo 1300- ja 1400-luvuilla. Mainitsen nämän sinetit siksi, että sfragistiikka ja heraldiikka ovat kulkeneet vuosisatoja käsi kädessä. Ne ovat vaikuttaneet voimakkaasti toisiinsa. Sinetit ovat antaneet aiheita vaakunoille ja päin vastoin. Keskiaikaisen suomalaisen heraldiikan tutkimus onkin ollut paljolti sfragistiikkaa.

Vanhimpien kaupunkien sinettejä lukuunottamatta Suomessa ei ilmeisestikään ole ollut maallisia alueellisia vaakunoita 1500-lukua aikaisemmin. Kustaa Vaasan ja hänen kuninkaina toimineiden poikiensa aikana Suomi sai sekä suuriruhtinaskunnan vaakunan että joidenkin historiallisten maakuntien vaakunat, jotka esiintyivät lipuisa Kustaa Vaasan hautajaisissa vuonna 1560. Suomen vaakuna esiintyy, kuten hyvin tiedämme, Upsalan tuomiokirkossa olevassa Kustaa Vaasan hautamuistomerkissä, joka valmistui vuonna 1581.

Menemättä yksityiskohtaisemmin maamme kaupunkien vaakunoiden syntyyn todettakoon niillä kaikilla olleen oma vaakunansa vuoteen 1906 mennessä, jolloin Lahdesta tehtiin kaupunki. Ensimmäiset kaksi kaupunginsinettiä, jotka Ruotsin hallitsija on vahvistanut, ovat Uudenkaupungin sinetti vuodelta 1617 ja Helsingin sinetti vuodelta 1639. Mainittakoon nämä siksi, että vahvistuskirjeessä viitataan selvästi myös sinettikuviossa esiintyviin väreihin, jotka ovat ainakin Helsingin kohdalla tulkittava vaakunaselitykseksi.

Eräissä lehtikirjoituksissa esitettiin 1930-luvulla mahdollisuutta teettää kunnille vaakunoita. Heräte lienee tullut Ruotsista, jossa samoihin aikoihin jotkut kunnat olivat ottaneet käyttöönsä oman vaakunan. Ahvenanmaalla maakunta-arkelogi Matts Dreijerin aloitteesta teetettiin kaikille maakunnan kunnille vaakunat vuosina 1947–1952. Dreijer suunnitteli myös nämä kaikki 15 vaakunaa. 1940-luvun lopulla Esko professori Aaltosen ja Kotiseutuliiton aloitteesta teetettiin useille Lounais-Hämeen kunnille epäviralliset vaakunat. Vaakunat suunnitteli Aukusti Tuhka.

Tämä 1930- ja 1940-lukujen lievä orastava kiinnostus kunnallis-

vaakunoihin on vaikuttanut varmastkin myös Maalaiskuntien liiton (Kuntaliitto) toiminnanjohtajan, sittemmin maaneuvos, Aarne Eskolan ryhtymiseen ajamaan kuntavaakunoiden käyttöönottoa Suomessa. Hänen aloitteestaan Maalaiskuntien liitto teki ehdotuksen valtioneuvostolle kunnanvaakunalainsäädännön aikaansaamiseksi. Liitto perusteli kantaansa mm. sillä, että kunnan oma vaakuna olisi omiaan korostamaan kunnallishallinnon yleistä arvoa ja merkitystä. Eskola piti erittäin tärkeänä sitä, että vaakunoiden tulisi täyttää oikeaoppisen heraldiikan vaatimukset. Aarne Eskolan toimenpiteisiin voidaan olettaa myös Gustaf von Numersin vaikuttaneen, sillä näiden kahden henkilön tutustumisella toisiinsa sodan jälkeen on epäilemättä ollut vaikutuksensa.

Kunnanvaakunalaki syntyiikin hyvin nopeasti, ja sellainen tuli voimaan 8.4.1949. Sittemmin vuonna 1976 annettu kunnallislaki on kumonnut tämän lain, joskin eräin osin vanhat säännökset on sisällytetty uuteen lakiin. Laki kunnanvaakunasta edellytti Suomen kailta kunnilta vaakunaa. Kunnallisvaakunoiden tekomyllä lähti välittömästi pyörimään jo vuonna 1949. Sampo koostui hyvin pian Gustaf von Numersista (1912–1978), Olof Erikssonista (1911–1987) ja Ah-ti Hammarista (1911–1979). Myöhemmin joukkoon lukeutuivat vielä Kaj Kajander ja Tapio Vallioja. 1940- ja 1950-lukujen taitteessa heraldista kirjallisuutta suomenkielellä ei ollut juuri lainkaan lukuunottamatta A. W. Ranckenin ja Kauko Pirisen vuonna 1949 julkaisemaa kirjaa »Suomen vaakunat ja kaupunginsinetit». Se oli historiankirjoitusta. Siitä ei piirtäjille juurikaan apua ollut.

B. Harald Hellström oli vuonna 1941 julkaissut ruotsinkielisen opuksen »Kort hanledning i heraldik», jonka suomenkielisen laitoksen julkaisemiseen tähdättiin Suomen Taidepiirtäjäinliiton piirissä. Liitto julkaisikin vuonna 1951 pienen kirjasen »Vaakunatietoutta I. Kilpi», joka oli Hellströmin suomeksi editoima osa kymmenen vuotta aikaisemmin ilmestyneestä kirjastaan. Jatko-osia kirjaselle ei sittemmin enää kuulunutkaan. »Kilpi»-kirjanen oli kuitenkin monelle piirtäjälle opiksi ja ojennukseksi. Siinä saatiin kiinnostuneille kuvatuksi ja kerrotuksi vaakunan keskeisimmälle osalle asetettavat vaatimukset. Kirjasessa oli selkeät ohjeet vaakunan väreistä ja väriohjeista, tunnuksista, kilven jaosta, heraldisesta oikeasta ja vasemmasta ja ennen kaikkea myös vaakunaselityksen merkityksestä. Hellström antoi myös ohjeita

heraldisesta tyylistä. Esiin tuodut värisäännöt olivat taatusti paikallaan monille 1950-luvulla heraldisen taiteen ja sen luomisen pariin orientoituville piirtäjille. Kirjasessa korostetaan mielenkiintoisesti ohjeita vuodelta 1212 ja 1380, joista ensin mainitussa todettiin »mustasta ja punaisesta kokoonpantu vaakuna on väärin väritetty» ja jälkimmäisessä todettiin »kolmivärisen vaakunan olevan heikonlaisen ja kuta useampia värejä kilvessä on, sitä enemmän vaakunan arvokkuus vähenee». Hellström painotti lähes kuusisataa vuotta aikaisemmin valinnutta sääntöä, jonka mukaan kilven kentän tai tunnuskuvion on oltava joko kultaa tai hopeaa, muussa tapauksessa ei voi puhua vaakunasta. Lähetettäköön terveisiä Tampereelle, jossa eräät kunnallispoliitikot ovat punaisen ja kullan pelossa edellyttäneet Tampereen vanhan vaakunan palauttamista käyttöön, jolloin vaakunassa tulisi olemaan sininen virta, kullanvärisessä kentässä punainen T-kirjain ja vihreässä kentässä kultainen Merkuriuksen sauva eli neljä väriä, joista sininen ja vihreä rajoittuisivat toisiinsa. Toivottavasti samaa ei tule tapahtumaan esimerkiksi Joensuussa, jossa saataisiin käyttöön vaakuna, jonka kilvellä esiintyisivät kultaa, hopeaa, punainen, sininen ja musta.

Olen viitannut värisääntöihin siksi, että suomalaisen modernin heraldiikan luojat omaksuivat ikivanhat värisäännöt ja pyrkivät noudattamaan niitä lähes poikkeuksetta melko orjallisesti. Tietyllä tavalla he palasivat heraldiikan alkulähteille ja perusoppeihin, joita Suomessa lähes viidensadan vuoden ajan oli tyylitajun puutteessa laiminlyöty tai niitä ei oltu tunnettu ja ymmärretty lainkaan. Modernissa suomalaisessa heraldiikassa on värisääntöjen noudattaminen ja tunnistusten pelikistäminen ollut luonnollinen johtotähti.

Kun laki kuntavaakunoista tuli voimaan maassamme oli vain muutama henkilö, jotka olivat perehtyneet heraldiikkaan. Heistä voidaan mainita A. W. Rancken, Carolus Lindberg, B. Harald Hellström ja Gustaf von Numers. Kaksi ensin mainittua kuolivat jo kuntavaakunahankkeiden alkuvaiheessa. Lisäksi maisteri, sittemmin professori, Kauko Pirinen oli orientoitunut sinetti- ja vaakunahistoriaan. Gustaf von Numersin panos oli tässä vaiheessa työlle ja samalla koko suomalaiselle heraldiikalle mitä merkittävin. Hän sai työtovereikseen ja tietenkin myös kilpailijoikseen hyvin pian jo edellä mainitut kaksi muuta ns. suurta suomalaista heraldikkaa, Ololf Erikssonin ja Ahti

Hammarin.

Tänä päivänä meidän on Suomen Heraldisessa Seurassa perusteltua syytä muistaa Gustaf von Numersia, Olof Erikssonia ja Ahti Hammaria syvällä kunnioituksella ja kiitollisuudella. Mainittakoon heistä kaikista jotakin.

Gustaf von Numers oli itseoppinut ja kiinnostunut heraldiikasta jo varhaisnuoruudessaan, ellei jo lapsuudessaan. 1930-luvulla hänen tiedetään paneutuneen tarmokkaasti heraldiikan salaisuuksiin. Oppisäänään hän piti tunnettua ruotsalaista heraldikkoa Arvid Berghmania (1897–1961), johon hän loi pysyvän kontaktin omasta aloitteestaan jo 1938, ja tämä yhteys säilyi Berghmanin kuolemaan vuonna 1961 saakka. Ei ole ihmettelemistä, että Berghman tunsikin sittemmin tietynlaista lukkarinrakkautta suomalaista modernia heraldiikkaa kohtaan.

Vuonna 1949 voidaan von Numersin katsoa olleen selkeässä etulyöntiasemassa ryhdyttyä teettämään vaakunoita Suomen kunnille. Hänellä oli riittävä asiantuntemus ja hän oli taiteilijana perehtynyt nimenomaan vaakunataiteeseen ja sen historiaan. Hän vaikutti piirtäjänä ja tutkijana ratkaisevasti suomalaisen vaakunataiteen muotoutumiseen. Von Numers hallitsi ruotsinkielisenä oman äidinkielenään heraldisen terminologian hyvin aikana, jolloin suomenkielinen käsitteistö alkoi vasta syntyä ja kehittyä. Suomenkielisen terminologian hallitsijana hänellä kerrotaan olleen runsaasti aukkoja, joiden täyttäjänä ja kehittäjänä hän sai runsaasti apua Kauko Piriseltä.

Parissa kymmenessä vuodessa von Numersista kehittyi heraldikona, niin taiteilijana kuin historian tuntijana, pohjoismaiseen ehdottomaan parhaimmistoon kuuluva asiantuntija. Hän oli tietämykseltään perusteellinen ja poikkeuksellisen vahva, kansainvälisesti avoimesti orientoitunut. Hän esitelmöi maan rajojen ulkopuolella erilaisissa kongresseissa ja seminaareissa esittäen omia näkemyksiään ja propagoiden nykyaikaista uutta suomalaista heraldiikkaa, tehden sitä kansainvälisesti tunnetuksi ajoittain lähes kuuroille ja sokeille, menneeseen kaavoittuneille ulkolaisille kollegoilleen. Hänet kutsuttiin jo vuonna 1949 Académie Internationale d'Héraldique:n jäseneksi. Hänen jälkeensä ei valitettavasti tämän, joskus arvostetun, yhteisön jäseneksi ole suomalaista heraldista taiteilijaa kutsuttu. Se on enemmän häpeäksi akatemialle kuin suomalaisille luoville heraldikoille.

Seuramme perustajajäsenenä ja ensimmäisenä puheenjohtajana

hän toimi vuosina 1957–1964. Kunnallisvaakunoiden ohella von Numersin käden jälki ja mielikuvituksen tuotteet näkyvät useiden joukko-osastojen lipuissa, lukuisissa heraldisissa järjestötunnuksissa, sukuvaakunoissa ja kirjanomistajamerkeissä.

Hänen kiinnostuksensa erityiskohteena oli jo ennen sotia suomalainen keskiaikainen heraldiikka. Tutkimustensa valossa hän päätyi siihen, että heraldiikka tuli Suomeen jo 1200-luvulla ja että ensimmäiset vaakunaa kantavat olivat Ruotsista siirtyneitä rälssimiehiä. Hän ei sulkenut pois sitäkään mahdollisuutta, että heraldinen taide olisi saanut jalansijaa Suomessa tanskalaisinvaasioiden ja balttilaiskontaktien vaikutuksesta. Hänet muistetaan myös kahden tasavallan presidentin, J. K. Paasikiven (1950) ja Urho Kekkosen (1956), vaakunoiden suunnittelijana. Vaakunat ovat pelkistettyjä, puhuttelevia ja suomalaisia.

Von Numersin suunnittelemista kunnallisvaakunoista tulee henkilökohtaisesti ensimmäisinä mieleeni Raippaluodon punaisessa kentässä kultainen kotkan pää, Pietarsaaren mlk:n punaisessa kentässä kultainen kuularisti ympäröitynä kultaisella köydellä, ja Mustasaaren vaakuna, koska siinä on värivirhe. Kunnallisvaakunoita hän suunnittelei 150 kappaletta. Porvarisvaakunoista von Numersin mieleenpainuvimpia töitä on kieltämättä Aarne Eskolalle suunniteltu sukuvaakuna, jossa on sinisessä kentässä kultainen puoliympyrän muotoinen vyösolki. Sitä heraldiikan kieltä tuntematon voisi perustellusti väittää E-kirjaimeksi. Maaneuvos Eskola oli vaakunaansa hyvin tyytyväinen ja hän kiitteli usein sen tekijää samoin kuin Eskolan synnyinpitäjän Lappi Tl:n vaakunaa, joka sekin oli von Numersin suunnittelema. Minulle on kuitenkin jäänyt sellainen mielikuva, että Eskolalla itsellään oli ollut näissä kehutuissa suunnitelmissa sormensa pelissä.

Von Numers joutui myös toteuttamaan epäkiitollisen tehtävän laatiessaan Suomen Valkoisen Ruusun suurristin ketjujen hakaristien korvaamisen havuristeillä. Tämä oli asia, joka aikanaan aiheutti runsaasti värikkästä keskustelua. Valtion heraldisen toimikunnan jäsenenä hän loi pohjan toimikunnan edelleen jatkuvan työn käytännölle ja linjojen vetämiselle yhdessä professori Kauko Pirisen ja toimikunnan pitkäaikaisen sihteerin ja jäsenen fil.lis. Jussi Kuusanmäen kanssa.

Olof Eriksson kävi Taideteollisuusoppilaitoksen (nyk. Taideteollinen korkeakoulu) vuosina 1933–36. Suurimman osan sidotusta työelä-

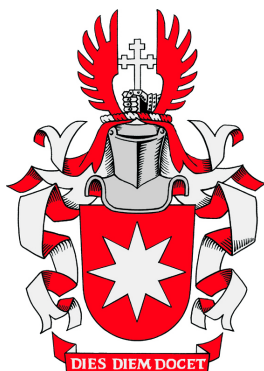
Raippaluoto

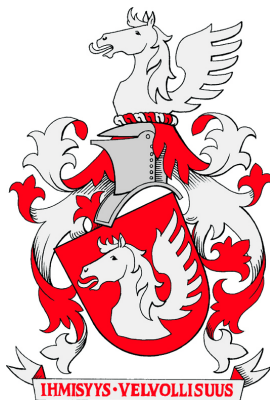
Aarne Eskola

mästään hän toimi Oy Stockmann AB:n somistamon piirtäjänä (1937–48 ja 1949–68). Sidonnaisuudesta tähän kauppahuoneeseen me Helsingin keskustassa kulkiessamme saatamme päivittäin nähdä tavara-talon viirin liehumassa. Siitä Eriksson itse sanoi kerran: »Väittävät siinä olevan tyylitellyn S-kirjaimen. Ehkä niin on, mutta ajattelin enemmän liukuportaita kun sen tein.» En tunne Olof Erikssonin saamaa taidekasvatusta tarkemmin, muuta kuin että hän oli käynyt edellä mainitun oppilaitoksen. Hänen isänsä taidemaalari Werner Thomén vaikutusta Erikssonin kehitykseen emme tiedä. Olof Eriksson ei isästään juurikaan puhunut. Suhde saattoi olla traumaattinen vanhempien asuessa erillään ja pojan käyttäessä äitinsä sukunimeä. Perimälä voidaan kuitenkin selittää jotakin.

1950- ja 1960-luvut tekivät Erikssonista maineikkaan heraldikon, joka suunnitteli 112 kunnallisvaakunaa, satoja lippuja ja pöytästandaareja, kymmeniä ansiomerkkejä, monia yritys- ja yhteisötunnuksia. Lisäksi hän oli tuottelias kirjoittaja ja esitelmäsiijä laatien mm. oppaan »Heraldiikka ja symbolit» (1982), liputusoppaan sekä oppikirjat »Tekstauskirja» (1960) ja »Graafisen työn perusteet» (1974). Hänen kirjallista tuotteliaisuuttaan kuvastaa hyvin artikkeli- ja esitelmälueteloön sisältyvät yli 200 nimikettä. Seuramme perustaja- ja kunniajäsen Olof Eriksson toimi seuramme puheenjohtajana vuosina 1964–73 ja 1981–82. Hän istui myös valtion heraldisessa toimikunnassa ja suunnitteli yhdessä Heikki Häiväoan kanssa ns. hopeamarkan.

Eriksson

Harmo

Olof Erikssonista emme voi hänen taiteilija-ansioittensa ohella millään tavalla unohtaa hänen merkitystään opettajana, esimerkin näyttäjänä ja sanavalmiina heraldikkodebatöörinä. Olof Eriksson teki merkittävän päivätyön Taideteollisen korkeakoulun heraldiikan, tekstausaiteen ja graafisen tyyliopin opettajana. Tätä rupeamaa kesti kaikkiaan 23 vuotta.

Erikssonin tuotannosta muistamme luultavasti kaikki hänen oman henkilökohtaisen vaakunansa, jossa on punaisessa kentässä kahdeksansakarainen tähti. Aihe viittaa hänen tähtitieteen harrastukseensa, jota hän hyödynsi myös vaakunataiteessa ja heraldisessa kirjoittelussaan.

Ahti Hammar oli kouliintunut litografiksi ja harjoittanut opintoja taideteollisuuskoulussa. Jätettyään litografin työt hän keskittyi heraldiikkaan, tunnusten suunnitteluun ja erityisesti sinettien piirtämiseen. Hän suunnitteli lähes sata kuntavaakunaa ja useita porvarisvaakunoita. Ahti Hammar teki korvaamattoman työn Suomen valtionarkistolle laatimalla piirrokset valtaosasta arkiston hallussa olevasta sinettikokoelmasta. Hän toimi seuramme puheenjohtajana vuosina 1973–78. Sinettien alalta muistan henkilökohtaisesti erään tapauksen. Kauppa- ja teollisuusministeriössä jouduin esittelemää vastaperustetun Elinkeinohallituksen sinetin vahvistuksen. Sinetissä oli tunnukseksi lyhde, jonka figureeraamista tässä yhteydessä en lainkaan ymmärtänyt, mutta ajattelin, että menköön. Se oli tunnussignaalinä yhtä

Hammar

Inari

harhaanjohtava kuin hinnoittelua, kilpailua ja kuluttaja-asioita valvovan viranomaisen nimi. Hammaria itseään tapahtuma nauratti – hän oli lähettänyt Elinkeinohallituksen pyynnöstä useita ehdotuksia, joista valittu oli mukana muuten vain täytteenä. Ei siitä ollut tarkoitus tulla käyttösinettiä, mutta se näytti miellyttäneen pääjohtaja Erkki Sunilaa.

Hammarin itselleen suunnittelema pelkistetty vaakunakilpi on puhuva ja tyylikäs. Siinä on mustassa kentässä kaksi kultaista vasaaraa ristissä. Hammarin suunnittelemista kunnallisvaakunoista on eniten huomiota osakseen ehdottomasti saanut vuonna 1955 suunniteltu Inarin vaakuna, jota on kummasteltu ja ihmetelty maan rajojen ulkopuolellakin. Kuten tiedämme, siinä on mustassa kentässä uiva hopeinen siika päässään kultaiset poronsarvet. Lievä värivirhe ei ole herättänyt keskustelua ja väittelyä, vaan alueen tunnuseläimen poron ja kalan, jota yleisesti luullaan loheksi, yhdistelmä sarvipäiseksi kalaksi. Sillä ei ole väliä, onko kysymyksessä uusi monsteri vai ei. Vaakuna on oiva osoitus hyvän heraldikon mielikuvituksen lennosta ja saadun idean toteutuksesta.

Olof Eriksson, Ahti Hammar ja Gustaf von Numers ovat suomalaisen heraldiikan uranuurtajia, tekijöitä, näkijöitä ja opettajia. He ovat kaikki tulleet palkituksi taiteilijoille ja kirjailijoille myönnettävällä Suomen Leijonan ritarikunnan Pro Finlandia -mitalilla heraldisista ansioistaan. On täysin mahdotonta arvioida näiden taiteilijoiden pa-

remmuutta puhumattakaan heidän paremuusjärjestykseen asettamista. Tuskin kukaan uskaltaisi edes sellaista tehdä. Todettaakoon heidän kunniakseen kaikkien kolmen osanneen tehtävänsä erinomaisesti; von Numers oli heraldiselta asiantuntemukseltaan poikkeuksellisen vahva, Eriksson oli oiva opettaja ja heraldiikan kolportööri. Hänessä oli ihmisenä väriä ja värinää. Hammar oli mestarillinen piirtäjä, jolla oli kyky yksinkertaistaa idea kuvaksi. Nämä kolme mestaria ovat merkittävältä osin taanneet sen, että suomalaiset vaakunat elävät.

Maunu Harmo

Akaan kaupungin vaakuna

Vuoden alusta Toijalan kaupunki ja Viialan kunta yhdistettiin Akaan kaupungiksi. Uuden kaupungin vaakunasta järjestettiin suunnittelu-kilpailu, jonka jälkeen kaupungille valittiin yllä kuvattu vaakuna. Julkaisemme tässä kaikki kilpailuun osallistuneet ehdotukset.

Kulta- ja hopeasepät

Kultaa on käytetty maksuvälineenä jo ennen ajanlaskumme alkua. Se on aiheuttanut suuria tunteita kautta aikojen. Sen takia on sodittu ja valloitettu, toisaalta myös iloittu ja riemuittu. Kultaa, kuin myös hopeaa, on käytetty jo varhain erilaisten esineiden ja korujen materiaalina. Taitavat ja osaavat käsityöläiset loivat mitä taitavimpia kulta- ja hopealuomuksia mitä moninaisimpia tarpeita varten. Lähi-Idässä ja Egyptissä tehdyt arkeologiset esinelöydöt osoittavat nykyäänkin käytössä olevien työmenetelmien olleen käytössä jo silloin. Nämä tuhansia vuosia vanhat esineistöt osoittavat, kuinka korkeatasoinen ja laaja-alainen ammattitaito on sen ajan kulttuurissa vallinnut.

Mesopotamian Urin kaupunki, joka oli muinaisen Babylonian merkittävimpiä kaupunkeja, oli tunnettu kultaseppätaiteen korkeasta tasosta. Sieltä löydetty kultainen kypärä n. vuodelta 3400 eKr. on erinomainen esimerkki ja todiste siitä. Egealaista kultaseppäntaidetta käsiteltäessä tavallisesti mainitaan kuuluisat Vafion kultapikarit sekä kulta- ja hopeamaljat, jotka löydettiin Dendrasta.

Roomalaiskaudella Euroopassa tutustuttiin erilaisiin itämaisiiin valmistusmenetelmiin sekä koristeaiheisiin, jotka olivat kulkeutuneet tänne sassanidien, Bysantin ja Mustanmeren alueen välityksellä. Silloin alettiin jalokiviä upottaa kultaan, mistä on erinomaisena esimerkkinä Romaniasta löydetty ns. Petroasan kulta-aarre 300-luvulta. Bysanttilaista jalokivien upotustekniikkaa kultaan edustaa parhaimmillaan kultainen bysanttilainen krusifiksi Cosenzan tuomiokirkosta. Itämaista kultaseppäntaidetta on myös kauneimmillaan kultainen jalokivin koristeltu buddhalainen pyhäinjäännöslipas, joka on valmistettu ensimmäisellä esikristillisellä vuosisadalla Afganistanissa ja on British Museumissa Lontoossa.

Conquesissa Ranskassa olevasta benediktiiniluostarin kirkosta, joka on rakennettu vuosina 1035–1107, löytyy eräs merkittävimmistä kirkollisten kultaseppien töiden kokoelmista. Urin löydöt vuodelta 5000 eKr. sekä 3400 eKr. ja Egyptin 1300-lukua eKr. edustava Tutankhamenin hauta ovat myös korkealaatuista käsityötaidetta parhaimmillaan. Etruskilaiset kultasepät taas olivat taitavia tekohampaiden tekijöitä. He tekivät niitä vasikan etuhampaista, jotka kiinnitettiin

kultarenkailla viereisiin hampaisiin.

Keskiaika

Tuomiokirkkojen, luostareiden ja muiden julkisten rakennusten, kuten raatihuoneiden, lisäksi rakennettiin kiltataloja, porvareiden sekä kauppiaiden asuintaloja ja muutenkin kaupunkirakentaminen oli keskiajan Euroopassa voimissaan. Rakentamisen myötä kaikenlainen muukin toiminnallinen vireys lisääntyi. Tällöin tuli tarpeelliseksi luoda erilaisia pelisääntöjä, jotka osaltaan loivat järjestäytyneen yhteiskunnan toimintaedellytykset. 1200-luvulla Euroopassa otettiin käyttöön ns. mestarileimat, joiden perusteella voidaan määritellä sekä esiin tekijä että valmistuspaikka ja -aika. tämä oli erityisen tärkeää mm. siksi, että voitiin erottaa aidot esineet mm. väärennöksistä. Olihan esim. hopean kultaamisen taito opittu jo antiikin aikana. Gotiikan aikana Ranskasta tuli johtava maa kultaseppätaiteen alalla. Ranskalaisilla oli eräs erikoisartikkeli, suurten pyhäinjäännöslippaiden koristelu. Niissä he käyttivät taitavasti kirkkoarkkitehtuurin elementtejä.

Kirkko oli keskiajan Euroopassa tärkein kulta- ja hopeaseppien työllistäjä. Samoin se oli myös Suomessa. Niinpä Turussa ensimmäiset nimeltä mainitut kultasepät saivat pääasiallisen elantonsa kirkon toimesta. Petrus aurifaber vuonna 1371 sekä Tideka ja Widhener, sekä 1400-luvulla Sven, Knut ja Hans Mandrow. 1400-luvun Turussa sai toimeentulonsa suunnilleen samaan aikaan 7 kultaseppää. Suomessa alkoi jalometallien leimaus vuonna 1485. Kaupunkileima määrättiin lyötäväksi vuonna 1596. Sitä valvoi Tukholman kultaseppien ammattikunta, johon turkulaiset kultasepät kuuluivat.

Kultaseppäkiltoja perustettiin 1200–1400-luvulla ympäri Eurooppaa, samalla kiihtyvällä tahdilla muiden ammattien harjoittajien tapaan. Kölniin vuonna 1149 käsityöläisyhdistys ja »kultaseppäkilta» vuonna 1178. Kullanleimaajienyhdistys ja -kilta vuonna 1150. Elbingiin vuonna 1237 ja Nürnbergiin vuonna 1285 ja Strassburgiin vuonna 1363. Tallinnaan vuonna 1393. Kulta- ja hopeasepät, jotka kuuluivat ammattienharjoittajien »eliittiin», olivat sen ajan aktiivisimpia yhteiskunnallisia vaikuttajia. He myös varallisuustasoltaan kuuluivat usein vauraimpaan väestönosaan.

Pääsääntöisesti jokaisella ammattikunnalla oli keskiajalla suojeluspyhimykset. Osittain eri ammattiryhmillä oli ja on samoja pyhiämyksiä. Pyhä Eligius oli myös kultaseppien lisäksi mm. seppien suojeluspyhimys. Eligius syntyi n. vuonna 600 Etelä-Ranskassa. Hän oletettavasti toimi ensin hevosenkengitysseppänä ja myöhemmin hyvällä menestyksellä kultaseppänä. Oli hovikultaseppänä sekä rahamestarina ja toimi jopa kuninkaan neuvonantajana Ranskan hoveissa. Loi myös pappisuran ja oli lopulta Nyonin piispa.

Kultaseppien ammatti, niin kuin useiden muidenkin ammattienharjoittajien ja käsityöläisten, kulki usein suvussa esim. isältä pojalle. Se olikin usein edullista ja taloudellisesti kannattavampaa, kuin alkaa ammatti täysin vieraalta pohjalta. Eräs tällainen suku oli DRINGENBERG joka oli Kölnistä lähtöisin ja vaikutti siellä. Toinen sukuhaara siirtyi Kölnin kautta Kööpenhaminaan ja sieltä Malmöhön.

Johan Peter Dringenberg
Köln.

Kultaseppä Herman Dringenberg
v.1400–1494
Kölnin raatimies vuonna 1446–1453

Neesgen

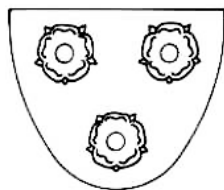
Kondrad kultaseppä vuonna 1448

Ludvig kultaseppä vuonna 1470

Henrik Dringenberg v.1415–1500.
Vouti ja rahapajan johtaja, Malmö.

Johannes kultaseppä.

Stephan kultaseppä.

Kuva 1.
Dringenberg.

Kuva 2. Kulta- ja
jalokiviseppä
Köln, 1396.

Kuva 3.
Kultaseppä
St.Omer,
1500-luku.

Kuva 4. Kultaseppä, Turku, 1441. Laurens Raelson, Turun porvari. Turussa toimi samaan aikaan 7 kultaseppää; heidän toimeentulonsa takasi katolinen kirkko. Kirkon ulkoiseen loistokkuuteen kuului lukuisia esineitä, kuten ehtoolliskalustot, pyhäinjäännöslippaat sekä lukuisat määrät muita kirkonmenoihin kuuluvia esineitä ja koristuksia.

Kari J. Tähtinen

Suomalaisia vaakunoita

- Seuran vaakunarekisteri vuoden 2005 lopussa: 1356 vaakunaa, kustakin vaakunanselitys ja korkeatasoinen värikuva
- Kirjan hinta jäsenille 39,50 ja muille 50€, sekä lisäksi postikulut
Tiedustelut: Reijo Immonen
reijo.immonen@grafirai.com
p. (09) 825 1156 / 0400 435 288

Seuran solmio ja huivi

Solmio 25 €

Tiedustelut: Heinz Stürmer
p. 0400 433 203

Huivi 12 €

Tiedustelut: Rea Anner
p. 050 556 9783

HOPEALEIJONA – SILVERLEJONET 26

2007

Sisällysluettelo

Antti Leino: Puoli vuosisataa Suomen Heraldista Seuraa	3
Maunu Harmo: Vaakuna on idea	5
Akaan kaupungin vaakuna	17
Kari J. Tähtinen: Kulta- ja hopeasepät	19

ISSN 1459-7500

© tekijät ja Suomen Heraldinen Seura ry, Helsinki 2007
Grafirai oy